

DEN NEOLIBERALE ØKONOMIS KRISTNE RØDDER

Dotan Leshem

The Origins of Neoliberalism: Modeling the Economy from Jesus to Foucault

Columbia University Press

248 sider, £44,00

I *The Origins of Neoliberalism* sætter Dotan Leshem ud for at genfortælle økonomibegrebets historie med et nyt kronologisk fokus på senantikkenes kristendom. Leshems overordnede argument er, at nutidens neoliberale økonomibegreb er kraftigt influeret af den kristne tænkning, og bør forstås derigennem. Leshems genealogi starter i den græske antik, har sin hovedvægt på de tidlige kirkefædre og afrunder med en kobling til modernitetens liberale og neoliberale forståelser af økonomi. Til trods for halvdårlig formidling lykkedes Leshems projekt sådan set udmærket. Han præsenterer nogle spændende pointer og udfolder økonomiens centralitet i den tidlige kristendom. Bogen indfrier dog aldrig rigtigt sit erklærede etiske mål om at bane vejen for en kritisk gentækning af samtidens neoliberale markedsøkonomi.

Leshem trækker på Hannah Arendts genealogi af forholdet mellem politik og økonomi, men modsat Arendt fokuserer Leshem primært på økonomien frem for politikken. Ligeledes anerkendes Michel Foucaults studie af den pastorale økonomi som forgangsmodellen for moderne governmentaltet. Leshems underbygger og supplerer Foucault ved at præsentere en række komponenter, der før udgjorde 'missing links' i Foucaults analyse. Desuden anser Leshem sit værk for at være en kritik af Giorgio Agambens økonomiske genealogi, da han kritiserer Agamben for at forlade sig på senantikkenes stoiske og arianistiske strømninger frem for den herskende kristne dogmatik, der havde langt større betydning for økonomiens transformation i moderniteten.

Leshem begynder sin begrebshistorie i den før-kristne æra. I klassisk græsk terminologi beskrev økonomi, *oikonomia*, forstandig forvaltning af et hushold, *oikos*. Økonomiens formål var enkelt, nemlig at frigøre husets herre, *oikodespotes*, til at bedrive filosofi og politik ved at sørge for de basale fornødenheder. Med hellenismen og overgangen til det romerske imperium blev økonomiens domæne udvidet. Fra at omhandle den fornuftlige forvaltning af det enkelte hushold, kom økonomi

nu til at beskrive individets fornuftige hersken over egen krop og sjæl (især i stoisk filosofi) samt politisk regering af alt fra bystat til imperium. Derudover blev økonomi sammenkoblet med retorik og sat i både politikken og filosofiens tjeneste, da formidlingen af begges budskaber i offentlige taler skulle ske på en veldisponeret og derfor økonomisk måde.

Overgangen til den kristne æra indebar en voldsom udbredelse af økonomiens domæne. Leshem definerer Paulus' brug af 'økonomi' som "forvaltning af Guds mysterier" (s. 26), men forbindelsen mellem det kristne økonomibegreb og den senere liberalisme og neoliberalisme bliver først for alvor tydelig i Leshems behandling af perioden efter, at Romerriget bliver kristent.

Leshem introducerer tre modeller for økonomien i senantikken kristendom. Det vil sige tre modeller for forvaltningen er Guds mysterier. Den første model beskriver treenighedens fællesskab, der er uendeligt og består af tre personer, der på én gang er helt forenede og dog forskellige. Denne økonomi transskriberes over i den anden model, inkarnationen, hvor samme mystiske forhold gør sig gældende. Jesus var både helt menneske og helt Gud. Forskellig og dog forenet. Inkarnationen åbner for den tredje model, fællesskabet mellem Gud og mennesker, som udfoldes ved Guds kærlighed til mennesker og menneskets stræben efter Gud. Her bliver økonomien praktisk og beskriver menneskets forsøg på at blive mere lig Kristus, *christomimesis*, i hans væren som både guddommelig og menneske.

Et af nøgleelementerne i de økonomiske transskriberinger er overførslen af et 'overskud' fra én sfære til en anden. Treenigheden er per definition uendelig, og mennesket får adgang til dette guddommelige overskud igennem Kristi inkarnation. Den tredje økonomiske model fordrer uendelig personlig vækst i at imitere Kristus, hvilket kun er muligt igennem adgangen til det guddommelige overskud. Hermed bliver mennesket sat over for valget mellem to muligheder. Det kristne liv, der er helt uadskilleligt fra økonomien, og hvori vedvarende åndelig vækst er et grundvilkår som konsekvensen af menneskets umættelige begær efter Gud; eller det syndige, hedenske liv uden for økonomien, hvor mennesket er fordømt til fortabelse.

Overgangen fra den kristne økonomi til den liberale fylder mindre i Leshems skildring. Han trækker på Arendt og beskriver, hvordan den moderne æra medførte, at religionen fortrak sig til den private sfære, imens praktisk livsudfoldelse flyttede sig fra den private til den offentlige arena eller 'samfundet'. Hermed blev

det menneskelige grundvilkår, og derved økonomien sekulariseret således, at vores umættelige begær efter Gud og åndelig vækst i stedet blev et kødeligt og materielt begær. Hvor kristen tænkning havde skitseret et skel mellem det sunde begær efter Gud og det usunde begær efter kødelig tilfredsstillelse, ophævede liberalismen denne skildring til fordel for et enkelt begær efter velstand generelt.

Med moderniteten skrives Gud og kristen moral ud af økonomien. På samme tid bevares to centrale dynamikker fra den kristne økonomi, om end i sekulariseret form. For det første fastholdes forestillingen om muligheden for uendelig økonomisk vækst, hvilket førhen var forankret i treenighedens mystiske uendelighed og menneskets adgang til denne igennem Kristi inkarnation. Den liberale økonomi adopterer muligheden for uendelig og næsten guddommelig vækst, men uden en religiøs forklaring. Ligeledes er menneskets begær efter Gud og fordringen om at imitere Kristus sekulariseret til blot at være et begær efter mere velstand. Således er forbindelsen etableret mellem det kristne og det liberale økonomibegreb igennem deres accentuering af 'vækst' som et grundlæggende vilkår i menneskelivet.

Leshem skriver i sin indledning, at hans genealogi for økonomien vil give mulighed for en ny kritik af neoliberalismen, som vi kender den i dag. Desværre kommer dette opgør aldrig for alvor, og bogens titel taget i betragtning er det faktisk slående, hvor lidt bogen egentlig skriver om neoliberalisme. Det er op til læseren selv at omforme Leshems genealogi til en nutidige kritik.

Som helhed præsenterer Leshem nogle interessante og velunderbyggede pointer om økonomiens begrebshistorie i den kristne æra. Værket lider desværre under forfatterens skrivestil, der er tung og til tider gør det meget svært at følge argumentet. Man kan hurtigt få den idé, at Leshem regner akademisk kvalitet for ligefrem proportionalt med lixtal og fraværet af eksempler. Dette forhold formildes heldigvis til dels af forfatterens flittige brug af modeller og tabeller.

Overordnet set lykkedes det Leshem at positionere sig i forhold til Arendt, Foucault og Agamben, og bogen præsenterer nye, relevante og interessante elementer i økonomiens genealogi; elementer, der sagtens kunne danne grund for spændende kritiske analyser af samtidens neoliberalisme. Det er bare en skam, at Leshem selv undlader at udfolde denne kritik.

Nikolaj K. Andersen